

Национално, глобално и аномално: българската литература като събитие

Залозите на сборника „Българската литература като световна литература“, под редакцията на Михаела Харпър и Димитър Камбуров, по-ясно могат да бъдат очертани, ако първо си послужим с един негативен фон: най-новата книга на Дейвид Дамрош.

По модела на романа на Жул Верн „Пътешествие около света за 80 дни“ (1873) и верен на своето понятие за световна литература Дейвид Дамрош замисля проекта „Пътешествие около света в 80 книги“. Дамрош възнамерява реално да пропътува света и да изнесе серия лекции, свързани със световната литература, но изолацията на Covid-19 възпрепятства този план. Той се сеща, че Жул Верн пише романа си, без да напусне Париж, и продължава „пътешествието“ като проект през социалните мрежи. Дамрош в ситуация на локдаун сравнява пътуването си с романа на французина Ксабие дьо Местр, „Voyage autour de ma chambre“ (1794), който след гуел в Торино прекарва повече от месец под домашен арест и описва своето пътуване из географията на собствената си стая, пародирайки жанра на пътеписа. В рамките на 16 седмици от май до август американският учен предава разходка от Лондон до Бар Харбър (ч/ли Ню Йорк), или от романа на В. Улф „Мисис Далауей“ до „Мемоарите на Адриан“ на Юрсенар (или до „Властелинът на пръстените“ на Толкин)¹. Топографията на литературата, която предава Дамрош, тръгва от „изобретяването на града“ Лондон – това е Лондон на Клариса Далауей, където Улф проследява криволиците на „едно обикновено съзнание в един обикновен ден“² – за да стигне до *светът като остров*, или по-конкретно до Бар Харбър – острова, където Юрсенар 36 години пише във от родината си и във от традицията на френскоезичната среда на континентална Европа.

Дамрош би могъл да бъде заподозрян, че в своя воаяж разчита преди всичко на интертекстуалността и превода. Така той ни предлага да поемем с него на пътешествие по страниците на световната литература и да *странстваме* по земното кълбо на един изцяло географски принцип. Визията на Дамрош загърбва литературната история за сметка на картографирането на литературна география, подчинено на чужбинската почуда от разнообразието на света. Връщайки се към сборника „Българската литература като световна литература“, още по-ясно се откроява неговият събитуен характер. Подобно книгата на Дамрош сборникът е получил трибуна в страхотно издателство в англоезичния свят. „Bloomsbury“ прави поредица от подобни представяния на дадени, малки и големи, литератури като световни: датска, бразилска, румънска. Но за разлика от подхода на Дамрош, сборникът предлага много по-сложен апарат за четене на световната литература. Теоретично той е композиран по изключителен начин и това дължим преди всичко на двамата редактори. Съответните тематични ядра, които предлагат и подход към българската литература *като световна литература*, са:

1. Истории: по следите на националното лице на световната литература;
  2. Географии: българската литература като (не)споделяна земя – отвътре и отвън;
  3. Икономики: българската литература на световния пазар;
  4. Генетика: наследственост, сродства и перспективи на българската литература.
- Още през композицията на сборника виждаме, че световната литература не е мислена само през географския принцип. По един особен и напълно различен от

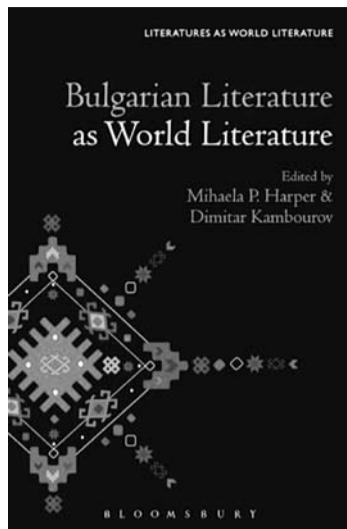
Дамрошовия начин темата за *пътуването* не е пропусната.

Един от текстовете, този на Тодор Христов например обхваща един по-маргинален жанр като пътеписа. За българските пътешественици обаче светът остава невидим, неразпознаваем, през което Тодор Христов откроява проблема за глобалното като невидимо. Композицията на сборника представя не само географския принцип, до който обикновено Дамрош остава, а много повече генеалогическия – през създаването на националното лице на българската литература като въображаема общност. В първия раздел *истории* историята на българската литература е погетата от текста на Диана Атанасова за средновековната българска литература, за да стигне до текста на Галин Тиханов, който затваря сборника с идеята за зоналност на световната литература, която внимава за различните културни, социални и икономически аспекти на отделните зони като българска литература, балкански литератури, славянски литератури като пресичащи и интерфериращи полета. Като контрапункт на аусторическата и деконтекстуализирана представа за световната литература на Дамрош, Тиханов развива идеята за литературни зони и зонален модус, в който българската литература е в диалог с балканската литературна зона, със славянската зона. Тези зони са геополитически конструктори със своя история и контекст, те вътрешно се застъпват, хибридуват, оспорват и се вливат в световната литература.

Виждаме един широк и едновременно с това смел исторически обхват на книгата, която започва със средновековната, минава с текста на Реймонд Демез през предмодерната литература, не пропуска да обърне поглед и към следосвобожденските търсения с текста на Милена Кирова и стига до съвременната българска литература. Важен е микроканонът на съвременната проза, който очертава текстът на Амелия Личева. Той се спира и мисли върху Георги Господинов и „Физика на тъгата“, Ангел Изов и „Кротките“, Милен Русков и „Чамкория“, Яница Радева и „Пътят към Тива“, романите на Емилия Дворянова, Теодора Димова и т.н. С подобна археология на съвременността се занимават и текстовете на Ани Бурова и Александър Късов.

В сборника е поместено и едно особено красиво и акцентно бжу за съвременната българска литература и нейната рецепция – текстът на един от най-знаковите мислители от края на XX и началото на XXI век Жан-Люк Нанси, в който той говори за „Физика на тъгата“ от Георги Господинов. Така автори като Господинов и Емилия Дворянова участват двойно в сборника както като субекти, така и като обекти – те са едновременно автори на статии, но и писатели, за които групите пишат.

Заслужава да се обърне внимание и на богато поднесената перспектива към женската генеалогия на българската литература. Милена Николчина извежда една линия от Дора Габе и Елисавета Багряна до Екатерина Йосифова и Кристина Димитрова. Важно е и яркото участие на Юлия Кръстева в този сборник. В своя текст тя преосмисля своите наблюдения върху Блага Димитрова от 1963 през 2016, но с това и собствената си интелектуална история. Това е жест от страна на авторката не просто да се обърне към Блага Димитрова, но жест по вписването на световната мислителка Кръстева като част от българската интелектуална сцена, както през 60-те, така и днес.

Една друга ос, която траекторията на моето четене долови, е упорстваното забръщане в представяннията на дебата „млади и стари“, на Вазов срещу кръга „Мистъл“ – например такива са статиите на Биляна Курташева, Дарин Тенев и по особен начин триавторският текст на Васил Видински, Мария Калинова и Камелия Спасова. Последният минава отвъд г-р Кръстев и насочва мисленето ни към другия Кръстев в историята, а именно

Кирил Кръстев и сп. „Кресчендо“ като аномалия в българската литература, аномалия, която се вписва в световния футуризм по онова време. Полезно и вълнуващо занимание е да се проследи как и с какво текстовете в сборника си говорят, спорят, стъпват един върху друг. Тези точки на споделеност и агон са актуалните дебати на българската литературна история и съвременност. В своя текст Бойко Пенчев актуализира подобни дебати и чудения: периферните литератури и Западът като център; самоколонизацията и списъците на отсъстващото на Александър Късов; дебата „Вазов срещу авангардите“; стратегиите на българските автори за това как се маркетува нещо като европейско или световно; синонимизирането до Първата световна война на понятията *европейска* и *световна литература*; тяхното преосмисляне по оста източно – западно след Втората световна война, но също и разделянето на западното на европейско и американско. Когато говорим за световна литература, неминуемо стигаме до въпроса за превода. Внушителният подбор на авторите в „Българската литература като световна литература“ включва и две от най-важните съвременни преводачки на българска литература – Анджеа Родел (английски език) и Мари Врина-Николов (френски език). В своя текст Родел обръща внимание именно на ролята на преводача като агент, преводача като факир, разузнавач, но и като редактор; като човек, който не само превежда, но и търси мястото на текста на англоезичния пазар. Мари Врина-Николов тръгва от идеята на Милена Кирова за маргиналните канони и паралелните генеалогии, като сложно и неочаквано опитва да мисли литературата на малцинствата – най-вече турците. Мари Врина подхожда към тази сложна политически и исторически тема, влизайки в рамките на осмислянето на понятия като нация-народ. Има податки, с които първоначално можем да заподозрем поредицата „Литературите като световна литература“ на „Bloomsbury“ като поредното екзотизиране на отдавна създадени устойчиви позиции на литературите на някои по-малки държави и езици. Ще пропусна корицата, която все пак е (може би) успешен пазарен трик. Подбраните текстове от Димитър Камбуров и Михаела Харпър на едни от най-изявените историци, теоретици и преводачи на българска литература са втъкани в мрежа – една концептуална решетка – която компактно и интензивно успява да предаде множество сложети из историята на българската литература и нейните критически дебати. Този сборник е събитие в историята на българската литература, което успява да сговори, събере и изведе национални, глобални и аномални линии.

ФРАНЧЕСКА ЗЕМЯРСКА

„Bulgarian Literature as World Literature“, съст. и ред. Михаела Харпър и Димитър Камбуров, изд. „Bloomsbury“, 2020

¹ Има известно разминаване между плана за пътешествие, обявен от Дамрош, и книгата, излязла в самия край на 2021. По план Ню Йорк е предпоследната спирка и пътешествието завършва в Бар Харбър, но в книгата местата им са разменени.

² В. Улф, „Съвременният роман“, *Смъртта на еднодневката*, прев. Жени Божилова, с. 176-177.